

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมีภาคการเกษตรเป็นภาคหลักที่สำคัญที่สุดในระบบเศรษฐกิจ ภาคการเกษตรเป็นแหล่งการจ้างงานและเป็นที่มาของรายได้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2534) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการเกษตร คือ กรมส่งเสริมการเกษตร สถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2510 มีอำนาจหน้าที่จัดอำนวยความสะดวกการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ให้ถึงตัวเกษตรกรอย่างแท้จริง รวมทั้งมีการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตที่จำเป็น เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรทั้งด้านปริมาณและคุณภาพได้ตรงตามความต้องการของตลาด จัดให้มีตลาดสำหรับรองรับผลผลิต นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรยังมีหน้าที่ยกระดับฐานะและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรให้สูงขึ้นด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2533)

การบริหารราชการของกรมส่งเสริมการเกษตรแบ่งออกเป็น

1. การบริหารราชการส่วนกลาง
2. การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

การบริหารราชการส่วนกลางประกอบด้วย 12 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักเลขาธิการกรม กองการเจ้าหน้าที่ กองคลัง กองแผนงาน กองส่งเสริมพืชสวน กองส่งเสริมพืชไร่ กงชยาय พันธุ์พืช กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช กองพัฒนาการบริหารงานการเกษตร กองเกษตรสัมพันธ์ กองฝึกอบรม กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร และยังมีองค์กรของหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง แต่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัด คือ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค 6 แห่ง ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง จังหวัดชัยนาท สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก จังหวัดระยอง สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก จังหวัดราชบุรี และสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้ จังหวัดสงขลา

สำหรับการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรจังหวัด รวม 73 จังหวัด มีสำนักงานเกษตรอำเภอรวมทั้งหมด 759 อำเภอ

นอกจากนั้นใน พ.ศ. 2533 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานเป็นการภายในอีก 2 หน่วยงาน คือ สถาบันพัฒนาและส่งเสริมปัจจัยการผลิต และสถาบันเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเพื่อเกษตรกรรม (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2534)

นโยบายของงานส่งเสริมการเกษตรเห็นการถ่ายทอดความรู้ ให้บริการความรู้แก่เกษตรกร โดยพยายามสอนให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด (บุญญา หิรัญรัมย์, 2529) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยจะเริ่มตั้งแต่การเข้าไปปฏิบัติงานร่วมกับเกษตรกรและพร้อมกันนั้นก็ทำการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากการค้นคว้าไปสู่เกษตรกร (วิรัตน์ สมตน์, 2525)

บุคลากรในกรมส่งเสริมการเกษตร เรียกเป็นทางการว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension Officers) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแต่ละคนจะดำรงตำแหน่งแตกต่างกันไปคือ นักวิชาการเกษตร เจ้าพนักงานการเกษตร เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน หัวหน้าฝ่าย ผู้อำนวยการศูนย์ เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล (สัมภาษณ์ ประมวล เสตยรัตน์, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ กรมส่งเสริมการเกษตร, 22 กันยายน 2536)

เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่ปรึกษา ผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา หรือข้อเสนอแนะแก่เกษตรกร นำวิทยาการใหม่ๆ ที่เหมาะสมกว่า และมีประโยชน์มากกว่าเข้าไปสู่เกษตรกร รวมถึงทำหน้าที่ประสานงานให้กิจกรรมต่างๆ ของเกษตรกรเป็นไปด้วยความราบรื่นและมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน (บุญญา หิรัญรัมย์, 2529)

จากความสำคัญด้านบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแต่ละคนต้องการสารสนเทศหลายด้าน ไม่เฉพาะทางด้านเกษตรเท่านั้น แต่รวมถึงสังคม เศรษฐกิจ และการตลาด โดยสารสนเทศต้องมีความทันสมัย ถูกต้อง รวดเร็ว ชับช้อนขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นว่าควรทำการศึกษาระบบสารสนเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นอกจากนี้ งานวิจัยในด้านนี้ยังไม่มีการศึกษาและตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง ผลของการวิจัยยังสามารถนำมาเป็นแนวทางให้หน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตรจัดหา

สารนิเทศและบริการ เพื่อให้ได้สารนิเทศตรงตามลักษณะการแสวงหาของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาถึง

1. การแสวงหาสารนิเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในด้านวัตถุประสงค์ แหล่งสารนิเทศและวิธีการแสวงหาสารนิเทศ
2. สารนิเทศ ในด้าน รูปแบบ ภาษา และความทันสมัยของสารนิเทศ
3. ปัญหาในการแสวงหาสารนิเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

สมมติฐานของการวิจัย

1. การแสวงหาสารนิเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ใช้วิธีที่แตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะบุคคล ได้แก่ ระยะเวลาการปฏิบัติงานและระดับการศึกษา
2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแสวงหาสารนิเทศที่มีรูปแบบ ภาษาและความทันสมัยแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ และลักษณะเฉพาะบุคคล

ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปรอิสระ คือ

1. ลักษณะเฉพาะของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแต่ละคน ได้แก่ ระยะเวลาการปฏิบัติงาน และระดับการศึกษา (ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี)
2. วัตถุประสงค์ที่ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแสวงหาสารนิเทศ เช่น เพื่อศึกษาวิจัย เพื่อแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรในสภาวะวิกฤต เช่น น้ำท่วม โรคพืชแพร่ระบาด เพื่อติดตามข่าวสารใหม่ๆ ทางการเกษตร

ตัวแปรตาม คือ

1. แหล่งสารนิเทศที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรแสวงหาสารนิเทศ เช่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ศูนย์สนเทศทางการเกษตรแห่งชาติ ห้องสมุดกรมส่งเสริมการเกษตร ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนร่วมงาน วิทยุ โทรทัศน์ สถานีทดลอง เป็นต้น

2. วิธีการแสวงหาสารนิเทศ ได้แก่ อ่านจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ทีวี/ดู จากสื่อมวลชน และสอบถามจากบุคคล
3. รูปแบบของสารนิเทศ ได้แก่ หนังสือ รายงานผลการค้นคว้า การสำรวจและวิจัย รายงานการประชุม หนังสืออ้างอิง สิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง และโสตทัศนวัสดุ
4. ภาษาของสารนิเทศ ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ
5. ความทันสมัยของสารนิเทศ ได้แก่ ช่วงเวลาที่มีการผลิตสารนิเทศขึ้น เช่น 6 เดือน 1 ปี 2 ปี เป็นต้น
6. ปัญหาในการแสวงหาสารนิเทศ ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากแหล่งสารนิเทศ เช่น แหล่งสารนิเทศไม่มีสิ่งพิมพ์ในเรื่องที่ต้องการ ไม่มีเครื่องมือช่วยค้น ฯลฯ ปัญหาที่เกิดจากตัวสารนิเทศ เช่น สารนิเทศเก่า ล้าสมัย สารนิเทศที่ต้องการมักเป็นภาษาต่างประเทศ ฯลฯ และปัญหาที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เช่น ไม่ทราบว่า จะแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งใด อยู่ห่างไกลจากสารนิเทศมาก ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ฯลฯ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาการแสวงหาสารนิเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จำกัดขอบเขตประชากรเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานของกรมส่งเสริมการเกษตรในส่วกลาง ในปี 2536 โดยไม่รวมผู้ที่ลาศึกษาต่อต่างประเทศ จำนวน 7 กอง (กองขยายพันธุ์พืช กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช กองแผนงาน กองพัฒนาการบริหารงานการเกษตร กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร กองส่งเสริมพืชไร่ นา กองส่งเสริมพืชสวน) และสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค 6 ภาค* และเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับ 5 ถึงระดับ 7 เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ต่ำกว่าระดับ 5 ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานด้านธุรการ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่สูงกว่าระดับ 7 ปฏิบัติงานด้านบริหารเป็นหลัก (สัมภาษณ์ ประมวลเสตะรัต, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ กรมส่งเสริมการเกษตร, 27 สิงหาคม 2536) ดังนั้น การวิจัยนี้

* ที่มา: รายงานประจำปี 2534 กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จึงไม่ทำการศึกษากับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่มีตำแหน่งต่ำกว่าระดับ 5 และสูงกว่าระดับ 7
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 303 คน จากจำนวนรวมทั้งหมด 1,244 คน
ขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้หลักความแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับความคลาดเคลื่อน
ที่เกิดขึ้นเองของ Taro Yamane (ประคอง วรรณสุด, 2528) ตามสูตร

$$n = N/1 + Ne^2$$

เมื่อ e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

e = .05 และ N = 1,244 คน

n = $1244/1 + 1244 * (.05)^2 = 303$ คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง เลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยนำรายชื่อกลุ่มตัวอย่าง
จากทุกหน่วยงานมารวมกัน แล้วจับฉลากให้ได้จำนวนตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ คือ
303 คน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับหน่วยงานต่อไปนี้จะไม่นำมารวมในการวิจัย เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการ
เกษตรประจำอยู่ ได้แก่

1. หน่วยงานตรวจสอบภายใน
2. กองคลัง
3. หน่วยงานเลขานุการกรม
4. กองการเจ้าหน้าที่
5. กองเกษตรสัมพันธ์
6. กองฝึกอบรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาต้นเค้าจากเอกสาร ตำรา บทความวิจัย ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ รวมทั้ง วิทยานิพนธ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย และออกแบบสอบถาม
2. สร้างแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป
 - ตอนที่ 2 วัตถุประสงค์ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการแสวงหาสารนิเทศ
วิธีการแสวงหาสารนิเทศ แหล่งสารนิเทศ
 - ตอนที่ 3 รูปแบบ ภาษา ความทันสมัยของสารนิเทศ
 - ตอนที่ 4 ปัญหาในการแสวงหาสารนิเทศ
3. ทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 คน โดยคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่
ส่งเสริมการเกษตรทุกหน่วยงานที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสม
ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามชุดนี้จะไม่นำมารวมเป็นประชากรในการทดสอบจริง
4. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยส่งแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วให้กลุ่มตัวอย่าง
การเตรียมส่งแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ระบุชื่อของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรลงในแบบสอบถามที่
จะส่งไปให้กลุ่มตัวอย่าง เพื่อสะดวกในการตรวจสอบผู้ที่ยังไม่ส่งแบบสอบถามคืนมาและสามารถ
ติดตามได้ โดยให้ผู้ตอบส่งกลับคืนทางไปรษณีย์ ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ 5 สัปดาห์

ตั้งแต่วันที่ 17 มิถุนายน 2536 - 22 กรกฎาคม 2536

5. รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติด้านสังคมศาสตร์ (SPSS PC Statistical Package for the Social Sciences for Personal Computer) เป็นค่าร้อยละ ค่ามัธยเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one way analysis of variance)

6. เมื่อพบความแตกต่างในผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน จะทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's method) เพื่อให้ทราบว่าค่ามัธยเลขคณิต (\bar{X}) ของประชากรแต่ละคุ่มมีค่าใดบ้างที่แตกต่างกัน

7. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งนำมารายงานผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ทราบว่า

1. แหล่งสารนิเทศที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้บริการในปัจจุบัน สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ในการใช้และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้หรือไม่

2. สารนิเทศที่ใช้มีรูปแบบ ภาษา และความทันสมัยของสารนิเทศตรงกับความต้องการของผู้ใช้หรือไม่

3. ปัญหาที่เกิดขึ้นในการแสวงหาสารนิเทศ อันจะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานสารนิเทศ เช่น ห้องสมุด สำนักงานเกษตร สถานีทดลอง ฯลฯ จัดบริการสารนิเทศที่เหมาะสมตรงกับความต้องการและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สารนิเทศ หมายถึง ข้อเท็จจริง ข้อมูล ความรู้ หรือความคิดที่ถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด หรือข้อเขียนในรูปแบบต่างๆ อันได้แก่ สิ่งพิมพ์ (เช่น หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ) โสตทัศนวัสดุ (เช่น วัสดุย่อส่วน เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง สไลด์ ฯลฯ) และในรูปแบบที่ใช้ กับคอมพิวเตอร์ (เช่น เทปแม่เหล็ก จาน แม่เหล็ก ฯลฯ)

การแสวงหาสารนิเทศ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลกระทำเพื่อค้นหาสารนิเทศมาช่วยในการแก้ไขปัญหาคือหรือตอบสนองความต้องการด้านอื่นๆ และกระบวนการจะยุติลงเมื่อได้รับสารนิเทศนั้นมา

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ข้าราชการสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตรในส่วนกลางที่มีตำแหน่ง ตั้งแต่ระดับ 5 ถึงระดับ 7 ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดสารนิเทศด้านการเกษตรแก่เกษตรกร

แหล่งสารนิเทศทางการเกษตร หมายถึง แหล่งที่รวบรวมและเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตร ได้แก่ แหล่งสารนิเทศสถาบัน (ห้องสมุด/ศูนย์ข้อมูล ในและนอกหน่วยงาน ห้องสมุดในสถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น) แหล่งสารนิเทศบุคคล (ตนเอง ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อน/ผู้ร่วมงาน ฯลฯ) และแหล่งสื่อมวลชน (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์)

ความทันสมัยของสารนิเทศ หมายถึง อายุของสารนิเทศที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละสาขาวิชา เช่น ในทางวิทยาศาสตร์อาจถือว่า สารนิเทศที่มีความทันสมัยมีอายุประมาณ 1 ปี ในสาขาเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีรายงานการวิจัย การทดลองขึ้นอยู่กับวัฏของพืช เช่น ข้าวปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง สัตว์ปีก็มีอายุประมาณ 6 เดือน ความทันสมัยของสารนิเทศที่ได้จากฐานข้อมูลทางการเกษตร จึงถือว่าความทันสมัยของสารนิเทศอยู่ในระยะ 6 เดือนถึง 1 ปี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย